MARIA ALDEA,
MARTA VREMIR,
DANIEL-CORNELIU LEUCUȚA

VARIAȚII DE SCRIERE ÎN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU*, DE PETRU MAIOR. UN PUNCT DE VEDERE[*]

1. Introducere

Scrierea în limba română cu ortografie etimologizantă reprezintă una dintre preocupările majore ale erudiților Școlii Ardelene. Toate încercările acestor corifei de a arăta „firea" limbii române, descendența prestigioasă a acesteia vor atinge apogeul odată cu publicarea dicționarului în patru limbi, cunoscut în literatura de specialitate drept *Lexiconul de la Buda* (1825).

Lexiconul budan a fost elaborat pe parcursul mai multor ani, fiind rezultatul eforturilor intelectuale ale mai multor „bărbați", care „au intrat într-o cale grea, pre carea mai înainte nimine nu îmblase" și care „șieși mai nemurire s-au agonisitu"[1]: Samuil Clain, Vasile Colosy, Petru Maior, Ioan Teodorovici, Alexandru Teodori ș.a.

Însumând 890 de pagini, dicționarul propriu-zis este precedat, în „parte<a> introductivă"[2], de o *Prefață către cititori* (p. I–VIII)[3] și de remarcabilele lucrări ale lui Petru Maior, *Orthografia* (p. 1–53), respectiv *Dialogul* (p. 54–102).

Datorită vastității materialului, în lucrarea noastră am ales să ne oprim doar asupra conținutului *Dialogului*. Acest text, elaborat în limba română cu ortografie etimologizantă și chirilică, prezentat tipografic pe două coloane, în stânga cu ortografie etimologizantă, în dreapta cu slove chirilice, a văzut lumina tiparului la Tipografia Crăieștii Universități, în 1819 (ca partea secundă a *Orthografiei*…), fiind republicat, în 1825, „fără modificări, ca prefață la *Lexiconul de la Buda*"[4]. Mai

[*] Această lucrare a fost prezentată într-o formă simplificată în cadrul proiectului PN-II-RU-TE-2011-3-0170, finanțat de Autoritatea Națională Română pentru Cercetarea Științifică, UEFISCDI-CNCS, sub titlul *Câteva observații asupra variațiilor de scriere în „Lexiconul de la Buda (1825)". Studiu de caz: Dialogu pentru începutul limbei române întră nepotu și unchiu, de Petru Maior*, la *Al 12-lea Colocviu internațional al Departamentului de Lingvistică: Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, organizat de Facultatea de Litere a Universității din București, în București, 14–15 decembrie 2012.

[1] *Prefață către cititori*, în *Lexiconul de la Buda*, p. (8).

[2] Vezi precizarea de sub intrarea 1039 din BRV.

[3] Conform părerii lui S. Domokos (1994, p. 82), această prefață este atribuită de către N. Iorga (1969) lui Constantin Diaconovici Loga.

[4] Cf. *Școala Ardeleană*, vol. II, p. 429, notă.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

târziu, în 1834, *Dialogul* va fi retipărit la aceeași tipografie budană ca „Adăugământ", redactat doar cu slove chirilice, în a doua ediție a *Istoriei pentru începutul românilor în Dacia* a lui Petru Maior de Diceo-Sânmărtin[5].

2. P. Maior, *Dialogul pentru începutul limbii române întră nepotu și unchiu*: Studiu comparativ

În cele ce urmează, vom expune câteva observații pe marginea *Dialogului*, așa cum este tipărit în partea introductivă a *Lexiconului de la Buda*, observații ce sunt rezultatul examinării unui număr de 17 exemplare, din care 16 sunt conservate în bibliotecile publice din Cluj-Napoca – Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga" (BCU: 7 exemplare)[6], Biblioteca Institutului de Lingvistică și Istorie Literară „S. Pușcariu" (BIL: 4 exemplare)[7], Biblioteca Academiei – Filiala Cluj-Napoca (BA: 4 exemplare, din care unul aflat în arhiva „T. Cipariu")[8], Biblioteca Institutului de Istorie „G. Barițiu", Cluj-Napoca (BI: 1 exemplar)[9] –, iar unul se află în colecția privată a familiei prof. univ. Valeriu Rusu, din Marsilia (Franța).

Examinarea atentă a acestor exemplare ne-a permis, mai întâi de toate, să constatăm circulația în paralel a unui text „fără modificări", respectiv a unuia cu modificări.

Astfel, din cele 17 exemplare studiate, 10 dintre acestea (BCU – ex. 3 și 7[10]; BIL – ex. 1, 2, 3 și 4; BA – ex. 1, 2 și 4; BI – ex. 1) reproduc „fără modificări" textul *Dialogului* din 1819 (variantă-text pe care o vom nota D_1), în timp ce 7 exemplare (BCU – ex. 1, 2, 4, 5 și 6; BA – ex. 3; ex. Rusu) pun în circulație un text cu modificări (variantă-text notată în continuare D_2).

Referitor la textul cu modificări, notăm că nici unul din cele șapte exemplare studiate nu se caracterizează prin sistematicitate, în sensul tipăririi unitare și consecvente. Mai exact, din cele 7 exemplare grupate sub D_2, în 5 dintre ele (BCU – ex. 1, 2 și 4; BA – ex. 3; ex. Rusu), textul este reprodus cu modificări între p. 54–80,

[5] Lucrare apărută datorită „grijei" lui Iordachi de Mălinescu, secretarul arhivei statului a Prințipatului Moldovei și „tălmăcirii" în românește a D. Damaschin Bojincă, jurisconsulatul Prințipatului Moldovei.

[6] Exemplar 1: cota BRV 1240, nr. inv. 260/1923, donație „biblioteca Grigore Creţu". Exemplar 2: cota BRV 1240/1, nr. inv. 10/1940, donație „Direcția generală a Vămilor". Exemplar 3: cota BRV 1240/2, nr. inv. 1604/1923, donație „G. Sion". Exemplar 4: cota R.F. D 5, nr. inv. 6900/ 1958. Exemplar 5: cota S.L. D 33, nr. inv. 33 / fd.v. Exemplar 6: cota D. 59, nr. inv. 59/ fd.v. Exemplar 7: cota F. 3060, nr. inv. 2969/1972.

[7] Exemplar 1: cota D. 124, donația „Cav. De Puscariu". Exemplar 2: cota 219, nr. inv. 219/ 19F.V., donație „Academia Română, București". Exemplar 3: cota E.P. 361, nr. inv. 460/1976, Donația „acad. prof. E. Petrovici". Exemplar 4: cota D. 960, nr. inv. D. 10333/1966, donație „I. Domșa".

[8] Exemplar 1: cota CRV 720/ 1240, nr. inv. 782/1974. Exemplar 2: cota CRV 858/ 1248, nr. inv. 924 / 1976. Exemplar 3: cota CRV 272 / 1240, nr. inv. 300 / 1969; Exemplar 4 aflat în fondul „T. Cipariu": Ms. rom. 586 / 1–3, nr. inv. 586 / 1967.

[9] Are pe ultima pagină semnătura ologrăfă „Ioannes Hatzeg, 1826" (cota D. 11).

[10] Remarcăm legarea incorectă: a paginii de titlu a *Ortografiei* între p. 96 și 97, a p. I–VI din prefața *Ortografiei* între p. 100 și 101, respectiv a p. VII–VIII între p. 103 și p. 1 a dicționarului propriu-zis.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

respectiv p. 97–102 (paginile de la 81 la 96 reproducând fără modificări *Orthografia*, 1819), în timp ce în 2 exemplare (BCU – ex. 5 și 6) textul cu modificări se încadrează între p. 54–96, restul de pagini, de la 97 la 190 [sic!], reproducând aceeași lucrare, *Orthografia*.

În susținerea afirmației noastre referitoare la circulația unei variante a *Dialogului* cu modificări, avansăm următoarele elemente:

(1) Paginarea. Exemplarele marcate sub D_1 înregistrează o paginație greșită[11], și anume p. 190, în loc de p. 102, în timp ce în cele grupate sub D_2, cu excepția ex. 5 și 6[12] din colecțiile BCU, paginația este indicată corect, și anume p. 102.

(2) Aranjarea în pagină. În D_1, cele două coloane, și anume textul redactat în scriere etimologizantă, respectiv cel cu slove chirilice, sunt separate printr-o linie verticală simplă, în timp ce în D_2 acestea sunt despărțite printr-o linie verticală dublă identificată fie între p. 54–80 și 97–102, respectiv pentru ex. 5 și 6 din colecțiile BCU între p. 54–96. Tot aici notăm existența unor diferențe între cele două variante în ceea ce privește alinierea textului. De exemplu, alternanța de replici de tip întrebare–răspuns este pusă în evidență în D_1 prin prezența unui rând alb sau a mai multor rânduri albe, în timp ce în D_2 aceste rânduri albe sunt în mare parte eliminate. Remarcăm, de asemenea, deplasări de cuvinte sau silabe de pe un rând superior pe imediat următorul[13].

(3) Prezența/absența unor semne diacritice, de ortografie și de punctuație în D_1, respectiv în D_2, în notarea aceluiași cuvânt.

Enumerăm în continuare (primul exemplu identificat în D_1/al doilea exemplu identificat în D_2):

- –/+ oxia: **сънт/сѣ́нт** (p. 54), **саꙋ/са́ꙋ** (p. 77), **нъскꙋтъ/нъскꙋ ́тъ** (p. 76);
- –/+ varia: **ши/шѝ** (p. 54, 99);
- –/+ vrahia inversă: **аꙋ/а̂ꙋ** (p. 80);
- –/+ ison: **єсте/є̆сте** (p. 55);
- +/– vrahia: **ѻ̆нкю̆/ѻ̆нкю** (p. 55);
- vrahia inversă/ison: **и̂нтере́с/йнтере́с** (p. 78);
- ison/vrahia: **ной̆/ной** (p. 78);
- marcare diferită a silabei accentuate: **Сте́фанꙋс/Стефа́нꙋс** (p. 102);
- scrierea fie cu **ѡ**, fie cu **ꙋ**: **а̂да́ѡс/а̂да́ꙋс** (p. 76);
- scrierea cu **їа** sau cu **їѧ**: **дин прꙋнчїа лѡр/дин прꙋнчїѧ лѡр** (p. 61);
- +/– accent grav: *cuvẻntà/cuvẻnta* (p. 80);
- –/+ accent ascuțit pe grafemul *e*, ce corespunde lui [ea]: *gramaticescà/gramaticéscà* (p. 76, 80);

[11] Aspect sesizat și în BRV, vol. III, p. 462. Aceeași greșeală de paginație e prezentă și în textul apărut în 1819.

[12] Aceste exemplare, în ciuda faptului că au o paginație greșită (p. 190 – sic!), le-am încadrat sub D_2 datorită porțiunii de text în care s-a intervenit.

[13] A se vedea, de exemplu, p. 54, 55, 76, 99, 101.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

- +/– semne diacritice în textul redactat în grafie etimologizantă: *làțità*/*laținà* (p. 76), *ênsusiri*/*ênsușiri* (p. 76), *dice*/*ḍice* (p. 76, 79), *sunt*/*sủnt* (p. 77), *carților*/*càrților* (p. 80), *carțile*/*càrțile* (2 ocurențe, p. 97), *serbi*/*sêrbi* (p. 97), *parțile*/*pàrțile* (p. 97);
- marcajul vb. *a fi*, fie prin accent grav, fie prin semn diacritic[14]: *fì*/*fĩ* (p. 55);
- –/+ consoane geminate: *gothicae*/*gotthicae* (p. 99), *gothicam*/*gotthicam* (p. 99);
- scrierea separată a articolului[15] de substantiv în D_1, respectiv împreună cu substantivul în D_2: *ḍile le*/*ḍilele* (p. 77), *quare le*/*quarele* (p. 77, 78), *inceputu l'*/*inceputul'* (p. 77), *làudate le*/*làudatele* (p. 78), *a le*/*ale* (p. 79), *pretinu lui*/*pretinului* (p. 79), *cuvênte le*/*cuvêntele* (p. 79), *lucruri le*/*lucrurile* (p. 79), *sciêntie lor*/*sciêntielor* (p. 80);
- scrierea diferită a aceleiași unități lexicale: *seu*/*s' au* (p. 77), *scriue*/*scrie* (p. 77), *le ai*/*léi* (p. 77), *aquéa*/*aqéa* (p. 78);
- neconcordanța între semnele de punctuație din cele două variante: virgulă/punct și virgulă (rândurile 6 și 24, p. 79; rând 19, p. 80), virgulă/punct (rând 28, p. 97; rând 9 din notă, p. 99), virgulă/două puncte (rând 1 din notă, p. 102);
- prezența/absența unui spațiu alb (blanc) în structura „pron. pers. neacc. + vb. aux. *a avea*": *l' au bãgat*/*l'au bãgat*; *l' au fãcutu*/*l'au fãcutu* (p. 79);
- marcarea sau nemarcarea cratimei la despărțirea în silabe: *cuvênte le*/*cuvênte-le* (p. 78), *în-tră*/*în tră* (p. 79);
- scrierea diferită a cifrelor romane: *IIII*/*IV* (p. 77) ș.a.m.d.

Toate aceste aspecte enumerate mai sus arată indiscutabil circulația în paralel, din punct de vedere grafic, a două texte: unul „fără modificări", iar altul cu modificări parțiale[16].

3. Variații de scriere în textul *Dialogului* „fără modificări" (D_1)

Pentru analiza noastră am ales să ne oprim la varianta care reia „fără modificări" *Dialogul* tipărit la 1819 (varianta-text de sub D_1), deoarece este un text care a apărut în timpul vieții autorului, beneficiind, așadar, de revizia și corectura acestuia, în timp ce despre varianta-text de sub D_2 putem doar presupune, în momentul de față, că intervențiile ar fi fost operate de către Alexandru Teodori[17]. În continuare, vom ilustra câteva dintre variațiile de scriere identificate în structura uneia și aceleiași unități lexicale în textul redactat cu ortografie etimologizantă.

- în subst. ***îndoială***, [ia] este redat fie prin *é* (***indoélă***: 4 ocurențe), fie prin *e* (***indoelă***: 2 ocurențe): *Nu pote fi* ***indoélă*** (p. 63); *afară de* ***indoélă*** *lucru mi se pare* (p. 64); *numai aquelu póte prêmire* ***indoélă*** (p. 75); *sî potă quineva prêmire* ***indoélă*** (p. 94); *de aquésta nu am* ***indoelă*** (p. 54); *nu escu (sủnt) fără* ***indoelă*** (p. 54);
- în subst. ***cărțile***, [ă] este redat fie prin *a* cu diacritic, *å*, fie prin *a neaccentuat*, în timp ce [ț] este redat fie prin *ț*, fie prin *ti* – ***cårtile*** (4 ocurențe), ***cartile*** (2 ocurențe),

[14] O apreciem drept eroare tipografică.
[15] Notație tributară lui Samuil Clain.
[16] Subliniem aici că nicăieri în literatura românească de specialitate nu am găsit semnalată această situație.
[17] Vezi prezența consoanelor geminate, cf. Huțanu 2003, p. 137.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

cărţile (1 ocurență), ***Carţile*** (9 ocurențe), ***carţili*** (1 ocurență): *scriea Latinii séu Romanii* ***Cărtile*** *sale* (p. 55); *au intogmit* ***cărtile*** *Slovenesci* (p. 93); *Cu* ***cărtile*** *quele mai sus ḍise* (p. 94); *que din* ***Cărtile*** *Slovene besericesci* (p. 96); *pînȯ aḍi este in* ***Cartile*** *Latine* (p. 58); *Romanii quei vechi tote* ***Cartile*** *in linba Latină que Gramaticescå le scriea* (p. 62); ***Cårţile*** *din vécul' quelu scrise* (p. 58); *quare o citescu in* ***Carţile*** *Latine* (p. 56); *quare è in* ***Carţile*** *Latinesci* (p. 57); *aḍi se vede in* ***carţile*** *Latine* (p. 61); *in* ***Carţile*** *quele Besericesci numai o Dialetå este* (p. 70); *se citescu in* ***Carţile*** *quele* (p. 72); *in quare se scriuea* ***carţile*** (p. 75); *sî prėcépå bėne linba que din* ***Carţile*** *Slovenesci* (p. 96); *pînȯ vor scrie Sérbii* ***carţile*** *sale* (p. 97); *qua* ***carţile*** *sale sî le scriuå in linba sa poporanå* (p. 97); *nu se aflå in* ***carţili***[18] *Latine* (p. 74); *o fåcea mai alesu cu intorquerea* ***carţilor*** *de pre Grecie pre Latinie* (p. 80);

- pentru subst. ***zilele***, notăm, pe de o parte, atât scrierea împreună, cât și separată a substantivului cu articolul definit (1 ocurență/6 ocurențe), iar, pe de altă parte, redarea lui [z] fie prin *di* (1 ocurență), fie prin *ḍ* (6 ocurențe): *multime multå de Romani ducea in* ***dilele*** *lui Justinianu in sclavie* (p. 90); *in* ***ḍile le*** *Imperatului Traianu* (p. 63); *pînȯ mai in* ***ḍile le*** *nostre* (p. 69); *pînȯ in* ***ḍile le aquelui mare Orator al Romanilor*** (p. 77); *in* ***ḍile le*** (p. 85, 87, 88);
- în subst. ***bărbați***, [ă] este redat fie prin *a neaccentuat* (1 ocurență), fie prin *a* cu diacritic, *å* (2 ocurențe): *Mulţi* ***barbati*** *invetiati* (p. 71); *predåndu, si ucigėnd pre toti, quarii vedea,fórå desclinire,* ***bårbati****, muieri, tėneri, bétråni si prunci* (p. 90); *toti* ***bårbatii*** *quei inţelepţi, iubitori de adevėru* (p. 100);
- subst. neologic ***nație***, terminat sau nu în *-u*, e redat când cu majusculă, când cu minusculă: *furȯ invinse de Romani, si se fecerȯ un* ***nationu*** *cu Romanii* (p. 70); *poporele quele invinse, si adunate la un* ***nation*** *cu Romanii invingåtori* (p. 70); *din Cårţi cuvėnte de ale popórelor Italiei quelor adunate intrun* ***Nation*** *cu Romanii* (p. 84); *poporosul'* ***nation*** *al Vinidelor au seḍutu* (p. 86);
- în subst. ***față***, [ț] e redat fie prin *ci* (1 ocurență), fie prin *ç* (6 ocurențe): *cu altå* ***faciė*** *se aflå* (p. 56); *cu atånta funingine au acoperit boerésca lor* ***façiė*** (p. 72); *cu strălucire i se veḍù Latina lui* ***façie*** (p. 72); *Peliçia tuturor le este albå, pîrul' galben, trupu inaltu,* ***façia*** *frumósă* (p. 98); *in Illyrico Sacro Tom. 3.* ***façia*** *90* (p. 100); *Daniel Papebrochius in Propileu lunei lui Maiu* ***façia*** *236. dice* (p. 101);
- în cazul subst. ***limbă*** (+/– articol, N–Ac, D–G), identificăm alternanța grupului consonantic *-nb-/-mb-*: ***linba***, ***linbei***, ***linbå*** (225 de ocurențe), față de ***limba***, ***limbå***, ***limbile*** (12 ocurențe): *Dialogu Pentru inceputul* ***linbei*** *Romånå* (p. 54); ***Linba*** *Italianå ånchė mult s'au amestecat cu cuvėnte de a Langobardilor* (p. 64); *nėquė odatå n'au fostu* ***limba*** *Latinå asiè in flóre precum in ḍisul' vécu* (p. 58); *cu multu mai tare s'au stråmutat* ***limba*** *Romanå prin linba aquelor ghènte Nemţesci* (p. 64) ș.a.m.d.;
- pronumele personal ***lor*** apare sub forma ***lor*** (31 de ocurențe), respectiv ***loru*** (4 ocurențe): *in scripturile* ***lor*** (p. 54); *Pentru aquéa parėntii* ***lor*** (p. 59); *dela mumele* ***lor*** (p. 60); *din pruncia* ***lor*** (p. 61); *inima que boerescå* ***alor*** (p. 65); *stråmoșii* ***lor*** (p. 66); *in Besericile* ***lor*** (2 ocurențe, p. 68); *in rugåciunile* ***lor*** (p. 68); *tėnerimea* ***lor*** (p. 68); *au acoperit boerésca* ***lor*** *façiė* (p. 72); *au avutu in gura* ***lor*** (p. 73); *linba* ***lor*** *neauḍitå* (p. 89); *ingreţiåsånduse de vorba* ***lor*** (p. 89); *Lȯcaşul* ***lor*** *quel vechiu* (p. 98); *cu tote plecarile* ***loru*** (p. 54); *nume le* ***loru*** (p. 59); *in linba* ***loru*** (p. 90); *asupra linbei* ***loru*** (p. 100) ș.a.m.d.;

[18] Formă de plural moldovenesc.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

- în unitatea lexicală ***puțin***, ce detașează valori morfologice diferite (pronume sau adjectiv pronominal, respectiv adverb), [ț] este redat fie prin *ç*, fie prin *ci* – ***pucinu***, ***pucini***, ***pucine*** (3 ocurențe), ***puçin, puçinâ, puçine*** (8 ocurențe): *te aflai avêndu* ***puçin*** *regadiu* (p. 54); *Românii* ***puçin*** *se pot inţelege* (p. 63); *Italianii, Spaniolii, si Francii* ***puçin*** *se pot intelege* (p. 71); *nu mai* ***puçin*** *chiaru este* (p. 71); *cu nu* ***puçine*** *vécuri au trăitu* (p. 78); *cu* ***puçinâ*** *schimbare se aflâ* (p. 84); *cu nèque o literâ mai* ***puçin*** (p. 94); *chĕ intrâ Sĕrbi* ***puçini*** *se aflâ* (p. 96); *Nu mai* ***pucini*** *ani petreceua* (p. 59); *quare mai mult, quare mai* ***pucinu*** (p. 65); ***Pucine*** *cuvênte Latine* (p. 71) ș.a.m.d.;
- în adj. ***gramaticeascâ***, [ea] e redat fie prin *e* (8 ocurențe), fie prin *é* (16 ocurențe), în timp ce [ă] e redat fie prin *a* cu diacritic, *â*, fie prin *a neaccentuat*: *au dorâ toţi soldatii Romani pînŏ si quei mai de josu sciea linba* ***Gramaticésca****?* (p. 61); ***gramaticescâ*** *(tote Cartile in linba Latinâ que* ***gramaticescâ*** *le scriea* (p. 62); *in Besericile lor tot deuna s'au ţenutu linba Latinâ que* ***Gramaticescâ*** (p. 68); *sunt comune (de obşce) ei cu linba Latinâ que* ***Gramaticescâ*** (p. 74); *a linbei Latinâ quei* ***Gramaticescâ*** (p. 75); *linba Latinâ que din Cărţi este mesteşugitâ,* ***Gramaticescâ*** (p. 76); *Latinus au fost quel ântea incepĭtor a linbei Latinâ quei* ***Gramaticescâ*** (p. 80); *doâ linbi au fostu la Romanii quei vechi: una* ***Gramaticéscâ****, séu a invetiati lor, si alta a poporu lui* (p. 58); *linba Latinâ que mesteşugitâ, séu* ***Gramaticéscâ*** (p. 60); *forte mulţi dintrâ Romani sciea limba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 61); *numai in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** *scriea Cărţi* (p. 62); *se scriserŏ in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 62); *nu se auḑea in Besericile lor, in rugăciunile lor altâ linbâ, fŏrâ linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 68); *ţènerimea lor se invetiaua linba Latinâ que* ***gramaticéscâ*** (p. 68); *neque au invetiatu linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 69); *se citescu in Carţile quele in linba Latinâ* ***Gramaticéscâ*** (p. 72); *a se mai face queva semnatâ adaugere la linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 77); *s'au urḑitu linba Latinâ que din Cărţi, seu* ***Gramaticéscâ*** (p. 77); *l'au bâgat in linba Latinâ que* ***Gramaticéscâ*** (p. 79) ș.a.m.d.;
- în unitatea lexicală ***nouă***, [oa] e redat fie prin *ó* (4 ocurențe), fie prin *o* (4 ocurențe): *au facutu linbâ* ***nóuâ*** *Italianâ* (p. 65); *aquéstâ* ***nóuâ*** *a Italianilor* (p. 66); *si cu* ***nóuâ****si* ***nóuâ*** *strâluciri dirésâ* (p. 77); *altele érŏ* ***nouâ*** *intribuèntiaua* (p. 70); *cuvênte* ***nouâ****séu pronuntiâ* ***nouâ*** (p. 70); *este linbâ* ***nouâ*** (p. 96);
- în forma pronominală (adj. pron.) ***toate***, [oa] se realizează fie prin *ó* (1 ocurență), fie prin *o fără accent* (20 de ocurențe): ***tóte*** *aquele cuvênte Latine* (p. 69); *inpreunâ cu* ***tote*** *plecarile* (p. 54); *quât* ***tote*** *quele cu lesnire le grâea* (p. 59); *Romanii quei vechi* ***tote*** *Cartile* (p. 62); *qua ei* ***tote*** *oraşele, si* ***tote*** *satele Daciei sĭ le ţênâ* (p. 63); *Românilor intru* ***tote*** *asemene au fostu* (p. 67); *din* ***tote*** *alte destinpte linbi* (p. 70); ***Tote*** *cu aquè tărie* (p. 75); *inquietu au invinsu* ***tote*** *popórele* (p. 76); *de* ***tote*** *lucrurile quele vechi* (p. 79); *sfirsènduse* ***tote*** *cuvêntele linbei* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele mai de mult* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele astâdi se sfirsescu in vocale* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele esea in vocalâ* (p. 81); ***tote*** *cuvêntele au fost datinâ* (p. 82); ***tote*** *cuvêntele se sfirsesc in vocalâ* (p. 82); ***tote*** *ţènuturile* (p. 91); ***tote*** *apoi se socotirŏ* (p. 93); *in* ***tote*** *popórâ le Slovenesci* (p. 94); ***tote*** *aquele mărite natione* (p. 95) ș.a.m.d.;
- elementul lexical ***nici*** se regăsește în trei variante grafice distincte – ***nèque*** (24 de ocurențe), ***neque*** (3 ocurențe), ***nèquĕ*** (7 ocurențe): ***nèque*** *unul nu aflu* (p. 55); ***nèque*** *cu unul nu m' am intĕrnitu* (p. 55); ***nèque*** *cumu nu sunt* (p. 56, p. 89); *fŏrâ de* ***nèque*** *o dovédâ vor adauge* (2 ocurențe pe p. 56); ***nèque*** *a citire nu sciea* (p. 59);

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

nèque *nu si au batutu* (p. 65); ***nèque*** *nu se află* (p. 78); ***nèque*** *nu putemu* (p. 78); ***nèque*** *odată* (p. 61, p. 65, p. 96, p. 101); ***nèque*** *un sonu* (p. 82); ***nèque*** *amù* (p. 85); ***nèque*** *Slovenii,* ***nèque*** *linba lor* (p. 85); ***nèque*** *la locurile* [...] ***nèque*** *pre uscat* (p. 88); ***nèque*** *linba [...]* ***nèque*** *cu numele* (p. 100); ***nèque*** *o dovedå* (p. 86); ***nèque*** *o indoéla* (p. 90); ***nèque*** *din quei* (p. 88); ***nèque*** *o literă* (p. 94); ***nèque*** *una defăimare* (p. 96); ***nèque*** *quei que* (p. 97); ***neque*** o impărtăsire [...] ***neque*** au invetiatu linba (p. 69); ***nèquė*** *odată n'au fostu* (p. 58); ***nèquė*** *quåt è mai micå* (p. 63); ***nèquė*** *odată nu vor fi vederóse* (p. 72); ***nèquė*** *in linba Latinå que Gramaticescå,* ***nèquė*** *in que Italianå,* ***nèquė*** *in que Spaniolå,* ***neque*** *in que Francicå,* ***nèquė*** *intru alte linbi nóuĭ cunoscute* (p. 73) ș.a.m.d.;

- adv. ***încă*** este reprezentat, de asemenea, prin trei forme grafice, și anume ***anche*** (1 ocurență), ***ânchĕ*** (2 ocurențe), ***ânche*** (1 ocurență): *Cicero* ***anche*** *ḑice* (p. 60); *Linba Italianå* ***ânchĕ*** *mult s'au amestecat* (p. 64); *si aquum* ***ânche*** *numai in ţerile quele supuse* (p. 69);
- în conj. ***să***, [ă] este redat prin *-i* (1 ocurență), *-å* (1 ocurență), *-ĭ* (peste 50 de ocurențe): *qua* ***så*** *si schimbe limba que vechiå* (p. 65); *Rogu te* ***sĭ*** *mi ajuti a me desceptà* (p. 54); *quare de ajunsu* ***sĭ*** *fi descurcat lucrul' aquestu* (p. 55); ***Si*** *auḑimu aquum pe Strabo* (p. 87) ș.a.m.d.;
- conj. ***și*** este redată prin trei grafeme, și anume ***si*** (270 de ocurențe), ***și*** (6 ocurențe)***, sì*** (1 ocurență): *Pe Romåni* ***şi*** *numele,* ***si*** *faptura, inpreună cu tote plecarile loru quele firesci ii vedesce a fi viţe de Romanii quei vechi* (p. 54); *De aquì Gepedele apucarò Singedonu,* ***sì*** *Sirmiu cu invecinatul ţènutu* ***si*** *din quóque,* ***si*** *din colo de Dunåre unde* ***si*** *aquum lŏcuesc* (p. 99) ș.a.m.d.;
- conj. disjunctivă ***sau*** apare fie ca ***séu*** (peste 40 de ocurențe), fie ca ***seu*** (7 ocurențe): *scriea Latinii* ***séu*** *Romanii* (p. 55); *lunga petrecere a Romåni lor cu multe ghènte* ***séu*** *popórå varvare* (p. 56); *póte le inprumutaró dela vicinii Sĕrbi* ***seu*** *Sloveni* (p. 85); *linba lor neauḑitå la Romani* ***seu*** *Italiani* (p. 89) ș.a.m.d.;
- notarea în paralel atât a prep. ***pe*** (9 ocurențe), cât și a lui ***pre*** (27 de ocurențe): ***Pe*** *Romåni şi numele, si faptura* (p. 54); *cu aquéstå linbå au venit strămosii Românilor dela Roma in ḑile le Imperatului Traianu, quarele batèndu* ***pe*** *Decebalu Domnul' Dacilor* (p. 63); *Macar che forte mulţi dintrå Romani sciea limba Latinå que Gramaticéscå, mai virtos in Roma, si* ***pre*** *la cetaţile quele mai insemnate* (p. 61); *Linba Italianå ânchĕ mult s'au amestecat cu cuvènte de a Langobardilor, dupŏ que aquesti au cuprènsu* ***pre*** *Italiani* (p. 64); *strămosii Românilor n'a fostu qua alte colonii Romane* ***pre*** *aire trămise* (p. 65); *De ar fi avutu Varo prĕlegiu mai* ***pre*** *largu* (p. 79) ș.a.m.d.;
- în vb. ***a putea***, [oa] se realizează fie prin *o neaccentuat*, fie prin *ó* – ***pote*** (6 ocurențe), ***póte*** (5 ocurențe): *quare nu se* ***pote*** *invetià* (p. 58); ***nu pote*** *sĭ o invetie* (p. 58); ***Nu pote*** *fi indoélå* (p. 63); *quåt mai se* ***pote*** *ḑice* (p. 65); ***nu*** *i se* ***pote*** *crede* (p. 78); *nèmene* ***nu pote*** *sĭ facå aquéa* (p. 82); ***Se póte*** *ḑice* (p. 56); *Quine* ***póte*** *darĕ visà* (p. 57); *numai aquelu* ***póte*** *prèmire* (p. 75); *nèque o indoéla* ***nu póte*** *fi* (p. 90); *Dequi* ***póte*** *el cu prefacere au ḑisu* (p. 96) ș.a.m.d.;
- în cazul formelor *a zice*, *a auzi* (și a derivatelor acestora), [z] este redat fie prin *di* (7 ocurențe), fie prin *ḑ* (53 de ocurențe): *Aquelas Quintilianu la* ***disa*** *Carte* (p. 60); *que* ***se dice*** **Latium** (p. 76); *in Cartea que despre linba Latinå* [...] ***dice*** (p. 79); *que vrei* ***sĭ dici*** (p. 84); *Daniel Papebrochius* [...] ***dice*** (p. 101); *de quand è lumea* ***nu s'au audit*** (p. 100); *aquésta* ***se ḑice*** *linbå invetiatå* (p. 55); *dachĕ linbile aquum* ***ḑise***

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

(p. 56); *Asiè darė se cade* ***sĭ ḍicemu*** (p. 57); *Quintilianu la disa Carte* [...] ***ḍice*** (p. 60); ***au fostu ḍise*** (p. 62); *cuvėntele* ***ḍisilor*** *Capitani* (p. 62); ***au ḍicevi*** (p. 63); ***s'au ḍisu*** *eta* (p. 77); *Varo,* ***ḍisei*** (p. 79); *La Romånii,* ***ḍic*** (p. 82); *Que* ***ai ḍisu*** (p. 82); *dupỏ aquéa* ***s'au ḍis*** *Italianå* (p. 84); *asiè in flóre precum in* ***ḍisul'*** *vécu* (p. 58) ș.a.m.d.;

- variații de scriere prezintă și vb. ***a scrie*** (și derivatul său: *descrie*) – **scriue** (6 ocurențe), **scrie** (9 ocurențe): *alta* ***a scriuere*** (p. 63); *pînỏ* ***vor scriue*** (p. 72); *in quare* ***se scriuea*** *carţile* (p. 75); *asie* ***scriue*** *Eutropius* (p. 77); *asiè* ***descriue*** *patria* (p. 86); ***scriue*** *Procopiu* (p. 90); *intru aquéstå linbå* ***scriea*** (p. 55); *Istoricu* ***va scrie*** (p. 62); *in linba Latinå que Gramaticéscå* ***scriea*** *Cårţi* (p. 62); *nimene* ***nu scriea*** *in linba* (p. 62); *intrå popórele aqueste* ***nu se scriea*** *Cårţi* (p. 69); *intru quare* ***scrie*** (p. 85); *cu neajungere* ***a scrie*** *in trėnsa* (p. 93); *pînỏ* ***vor scrie*** *Sėrbii* (p. 97); *Unde intru aquest chipu* ***scrie*** (p. 98) ș.a.m.d.;

Mai mult, variații de scriere notăm și în redarea aceleiași secvențe textuale cu ortografie etimologizantă, respectiv chirilică:

- fricativa surdă (prepalatală) *ș* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) **ж**: *Sciu, che la* ***Blaş*** *in Transilvania/***Щїꙋ, къ ла Блаж ѧ̂ Трансилва́нїа** (p. 58); *Pentru aquéa parėntii lor, si toti inţeleptii mare cåştigå séu* ***grişå*** *purtaua, qua sĭ se rådice scole/***Пентрꙋ а̂чѣѧ пъри́нцїй лѡр, шѝ то́цй ѧ̂целе́пцїй ма́ре къшти́гъ саꙋ гри́жъ пꙋрта̀, ка съ се ръди́че ско́але** (p. 59);
- fricativa sonoră dentală *ḍ* este redată în corespondentul chirilic prin fricativa sonoră (prepalatală) ***ж***, în timp ce grupul consonantic *-mb-* este redat prin **-нб-**: *quåndu, unde, pentru que, cu que* ***meḍlociri*** *s'au intemplatu scaderea aquésta, si stricarea/***къ́ндꙋ, ѻ҆́нде, пентрꙋ че, кꙋ че межлочи́рй саꙋ ѧ̂тъмплатꙋ скъде́рѣ а̂чѣ́ста, шѝ стрика́рѣ?** (p. 56); *tóte aquele cuvėnte Latine din ḍisele linbi, quare nu se audu in* ***limba*** *Romånå, sunt din linba Latinå que Gramaticéscå, si cu mai sus arėtate le* ***mėḍlociri*** *bågate/***то́ате а̂че́ле кꙋви́нте Лати́не дин ꙁи́селе ли́нбй, ка́ре нꙋ се а̂ꙋдꙋ ѧ̂ ли́нба Рѡмъ́нъ, сънт дин ли́нба Лати́нъ чѣ Граматичѣ́скъ, шѝ кꙋ май сꙋс а̂ръта́теле мижлочи́рй бъга́те** (p. 69); *au scris istoria despre* **lucrurile Getice** *pre la* ***mėḍilocul'*** *sutei asese dela Cristos/***а̂ꙋ скри́с І̂сто́рїа де́спре лꙋкрꙋриле Ц̧е́тиче пре ла мижло́кꙋл сꙋтей а̂ше́се** (p. 86); *mulţi dintrå Romani sciea* ***limba*** *Latinå/***мꙋлцй ди́нтръ Рѡма́нй щїѧ̀ ли́нба Лати́нъ** (p. 61) etc.

4. În loc de concluzii

Examinarea conținutului *Dialogului* ne permite să afirmăm că acest text a circulat în epocă sub două variante, și anume una „fără modificări", respectiv o alta cu modificări reperabile în plan grafic. Axându-ne pe varianta „fără modificări" (D_1), ce reproduce textul publicat de P. Maior în 1819, deoarece acest text a apărut în timpul vieții autorului, fiind, deci, revizuit de acesta, am căutat să punem în evidență variațiile de scriere reperate în notarea unuia și aceluiași cuvânt, variații ce ar putea traduce inconsecvența autorului în redactare.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

BRV = Ioan Bianu, Nerva Hodoș, Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche. 1508–1830*, tom II. *1716–1808*, tom III. *1809–1830*, București, Atelierele Grafice Socec & Co., 1910, 1912–1936.

Domokos 1994 = Sámuel Domokos, *Tipografia din Buda. Contribuția ei la formarea științei și literaturii române din Transilvania la începutul secolului al XIX-lea*, Giula–Gyula, Editura Noi, 1994.

Huțanu 2003 = Monica Huțanu, *Sistemul ortografic aplicat în redactarea* ***Lexiconului de la Buda***, în „Ovidius University Annals of Philology", XIV, 2003, p. 133–139.

Iorga 1969 = Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688–1821)*, vol. II. *Epoca lui Petru Maior – Excursuri*. Ediție îngrijită de Barbu Theodorescu, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1969, p. 223–261.

Lexiconul de la Buda (1825) = Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemtescu quare de mai mulți autori, in cursul a trideci, si mai multoru ani s'au lucrat. Seu Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est, Budæ, Typis et Sumtibus Typografiæ Regiæ Universitatis Hungaricæ, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel Corneliu Leucuța, Lilla Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru. Coordonator Maria Aldea, Cluj-Napoca, 2013.

Dialogu = P. Maior, *Dialogu pentru începutul limbei române întră nepotu şi unchiu*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 54–102 (apărut inițial ca anexă la *Orthografia*…, Buda, 1819).

Orthografia = P. Maior, *Orthografia romana, sive latino-valachica, una cum clavi qua penetralia originationis vocum reserantur*, în *Lexiconul de la Buda*, p. 1–53 (apărută inițial la Buda în 1819).

Școala Ardeleană, vol. I–II. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu, București, Editura Minerva, 1983.

WRITING VARIATIONS IN *DIALOGU PENTRU ÎNCEPUTUL LIMBEI ROMÂNĂ ÎNTRĂ NEPOTU ȘI UNCHIU* (THE DIALOGUE BETWEEN NEPHEW AND UNCLE ABOUT THE BEGINNING OF THE ROMANIAN LANGUAGE,), BY PETRU MAIOR. A POINT OF VIEW

(*Abstract*)

In our paper, we wanted, on the one hand, to draw attention to the simoultaneus circulation of two variants of *The Dialogue for a Beginning of the Romanian Language*, meaning a variant "without changes" and another one with changes. On the other hand, we wanted to emphasize the writing variations identified in "without changes" version of *The Dialogue*, which are underlining Petru Maior's writing inconsistency.

Cuvinte-cheie: *Lexiconul de la Buda, P. Maior, variații de scriere.*
Keywords: *The Lexicon of Buda, P. Maior, writing variations.*

Universitatea Babeș-Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj-Napoca, str. Horea, 31
aldea_maria@yahoo.com.

BDD-A22891 © 2015 Editura Scriptor; Editura Argonaut
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 13:00:26 UTC)